

BİR ÖTEKİLEŞTİRME PRATIĞİ: TÜRKİYE'DE YAŞAYAN SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUMLAR

AN OTHERING PRACTICE: ATTITUDES TO SYRIAN REFUGEES IN TURKEY

Özet

Dünyada milyonlarca insan evlerinden ayrılmak zorunda kalmış ve kendi ülkelerinden başka bir yerde yaşamaya zorlanmışlardır. Savaşlar, siyasi ve etnik/mezhepsel çatışmalar, iklim ve ekonomik değişkenler toplu göç yaşantılarının en önemli nedenlerindedir. Dünya üzerinde birçok bölgede - özellikle Ortadoğu'da - sıcak savaş ve çatışma durumu yaşanmaktadır. Suriye'de yaşanan savaş ve savaş koşulları nedeniyle evlerini, ülkelerini terk etmek zorunda kalan binlerce insan buna örnek olarak gösterilebilir.

Suriye'de 2011 yılında başlayan savaşın ardından 5 milyona yakın insan can güvenliği için komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. (Emin, 2016) Dolayısıyla Türkiye açısından gruplar arası ilişkilerin yeni bir boyut kazandığı ve Türk vatandaşlarının hem psikolojik hem de sosyal anlamda temas edecekleri yeni bir sosyal kimlik görünür olmuştur: Suriyeli sığınmacılar.

Bu çalışma Suriyelilere yönelik son yıllarda artan ayrımcı ve ötekileştirici söylemlerin artmış olması gözleminde hareketle; iç grubun (Türk vatandaşları) dış gruba (Suriyeli sığınmacılar) yönelik tutumlarının ötekileştirme pratikleri bağlamında değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu çalışmada ötekileştirmenin nasıl inşa edildiği araştırılmaktadır. Üniversite öğrencileri ile yapılan görüşmeler esas alınmaktadır. Yarı-yapılandırılmış mülakat soruları ile yapılan görüşmelerin içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ötekileştirme, tutum, sığınmacı, Suriyeli sığınmacı.

Abstract

Millions of people in the world have had to leave their homes and forced to live elsewhere. There are many causes of mass migration such as wars, political and ethnic/ sectarian conflicts, climate, economic conditions. There are civil wars and conflicts in many parts of the world, especially in the Middle East. Thousands of people have to leave their homelands because of the war in Syria.

After the war started in Syria in 2011, nearly 5 million people had to migrate to neighbouring countries for safety (Emin, 2016). Thus, in terms of Turkey, the relationship between the groups has gained a new dimension and a new social identity that the Turkish citizens would contact both psychologically and socially is emerged: Syrian refugees..

From the observation that the increasing discriminatory and alienating discourses towards Syrians have increased in recent years, the study aims to examine attitude of internal group (Turkish citizens) towards external group (Syrian refugees) in the context of alienating practices. The study bases on result of interviews with university student. Interviews are evaluated with content analysis method.

Key Words: othering, attitude, refugee, Syrian refugees.

GİRİŞ

*“ Kardeşime karşı ben,
Kuzenime karşı ben ve kardeşim,
Dünyanın geri kalanına karşı ben, kardeşim
ve kuzenim ”*

Arap Atasözü

Göç, savaş, şiddet ve toplumlar üzerindeki etkisi dünyanın, dolayısıyla sosyal bilimlerin en önemli sorusu/meselesi arasında yer edinmiştir. Gittikçe küreselleşen dünyada farklı grupların bir arada yaşam koşullarını zorlaştıran etnik/mezhepsel sorunlar beraberinde göç ve yerinden olma/edilme mağduriyetlerini de getirmektedir. Son yıllarda özellikle Ortadoğu başta olmak üzere dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde yaşanan savaş ve çatışma durumları farklı grupların birbirleriyle olan temaslarını ve bir arada yaşama becerilerini zorlaştırmakta; zorunlu ya da gönüllü göçleri beraberinde getirmektedir.

2015 yılı itibariyle tüm dünya genelinde 244 milyon kişinin doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşadığı bilinmektedir (UN, 2016). Bu durum dünya nüfusunun %30'unun göçmen-sığınmacı –mülteci olduğuna işaret etmektedir

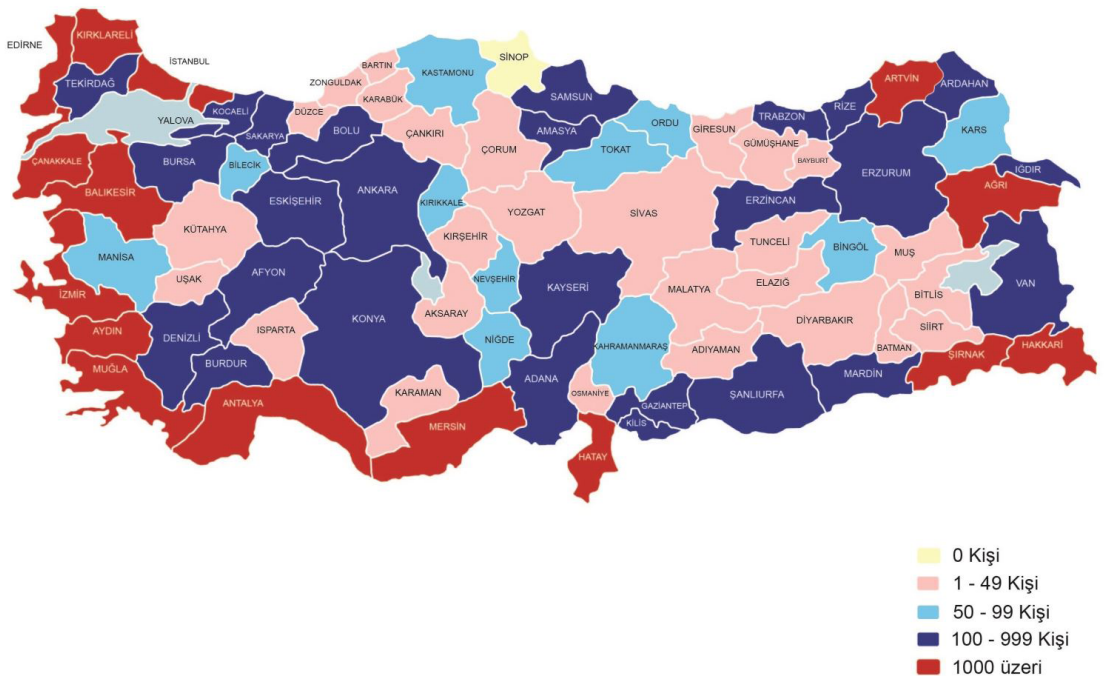
(Düşündere & Çilingir, 2017).

Mülteci-Sığınmacı Kavramı

Uluslararası göç ve yabancılara dair sorunlar kamuoyunda tartışılırken veya yazılı/görsel basında yer alırken farklı terimlerin birbirlerinin yerine kullanıldığı bilinmektedir. Kamuoyunun uluslararası göç konusuna gösterdiği tepkinin niteliğini belirleyen de söz konusu “yabancıların” hangi motivasyonla göç ettiği Genellikle daha iyi ekonomik koşullara erişmek üzere kendi iradesiyle ülke değiştiren kişiye göçmen (migrant) denmektedir ve bu terimin, “kişisel rahatlık” amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir (Uluslararası Göç Örgütü/IOM, 2009).

Sığınmacı/mülteci kavramına baktığımızda ise gönüllülük esasından ziyade zorunlu yer değiştirme durumunu görebiliriz. Savaş ve çatışma ortamlarının yarattığı hayati tehlikeler ve güvenlik endişeleri sebebiyle vatanını, evini terk etmek zorunda kalan kişi mülteci (refugee) veya sığınmacı (asylum seeker) olarak tanımlanmakta ve bu olguya da iltica

2016 YILINDA YAKALANAN DÜZENSİZ
GÖÇMENLERİN İLLERE GÖRE DAĞILIMLARI

(Adana Göç Derneği, 2016)

(asylum) adı verilmektedir (Akgün, 2016). Siyasi ve toplumsal temellendirmeleri de kapsayan daha kapsamlı mülteci tanımı ise 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nde yer almaktadır. (akt. Barkın, 2014). Dolayısıyla mülteciler/sığınmacılar sosyal kazanç ve statü elde etmekten ziyade çatışma ve şiddet ortamından kaçmak, sosyal ve insani anlamda var olmak için zorunlu göç etmek durumunda kalan kişiler olarak bilinmektedirler (Gökçan ve ark., 2015).

Suriye'de meydana gelen iç karışıkların artması ve sürecin bir iç savaşa dönüşmesiyle öngörülebilir bir sonuç olan Suriye'den Türkiye'ye doğru mülteci/sığınmacı akını 2011 yılının Nisan ayı içerisinde başlamıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) Kasım 2014 tarihli son verilerine göre komşu ülkelere sığınan kayıtlı Suriye vatandaşlarının en yüksek olduğu ülkedir (Kap, 2014). Türkiye 2016 yılı itibariyle yaklaşık 2.764.500 Suriyeli göçmene geçici koruma statüsü vermiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016)

Kayıtlı Suriyeliler arasında yaklaşık 220.000 kişi Türkiye'deki 21 kampta (Gaziantep'te 4, Urfa'da 4, Hatay'da 4, Kilis'te 2, Mardin'de 2, Adana'da 1, Osmaniye'de 1, Kahramanmaraş'ta 1, Malatya'da 1, Adıyaman'da 1) ikamet etmekteyken, geri kalanı kamplar dışında ikamet etmektedir. 19 Eylül sonrasında Suruç krizi (Ayn Al Arab/Kobanê) nedeniyle Türkiye'ye giriş yapan Suriyelilerin sayısı ise 190.000 civarındadır (Karaca ve Doğan, 2014). Gelen sığınmacı sayısının fazla olması ve barınma kamplarının yetersizliği gibi nedenler, sığınmacıların kentlerin merkezine yönelmesine ya da diğer şehirlere de göç etmesine sebep olmuştur (Harunoğulları & Cengiz, 2014). Bu göçmenlerin tamamı yasal yollardan ülkeye girmemiş olup yasa dışı girenler haritada gösterilmiştir.

Düzensiz ve yasadışı göçmenlere ilişkin verilen veriler mülteci hareketliliği ve yoğunluğunu gözler önüne sermektedir. Yoğun göç hareketliliği sosyolojik ve sosyal psikolojik temelde bir çok araştırmaya da konu edilmektedir. Söz konusu çalışmalar çoğunlukla sosyo-kültürel yapı-travma ilişkisi, ekonomik ve sosyal dışlanma, uyum sorunları, empati ve tehdit algısıyla ilgili ilişkililerdir.

(Karasu, 2016; Karaoğlu, 2015; Bekaroğlu & Demirtaş, 2013). Özellikle Ortadoğu'dan gelen sığınmacıların Türkiye'ye kültürel uyum ve sosyal ilişki kurma konusunda zorluklar yaşadığı görülmektedir (Buz, 2008). İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi'nin Suriyelilere yönelik algı ve tutumların belirlenmesiyle ilişkili çalışmada; Suriyelilerle coğrafi ve dini yakınlık (ortak dini kimliğin Müslümanlık olmasından kaynaklı) söz konusu olsa da "birlikte yaşama" yönünde bir isteğin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durumun nedeni olarak Suriyelilerin kayıt dışı, ucuz emek gücü ile çalışıyor olmaları ile "güvenlik" sorunu yarattıkları gösterilmektedir (Birdal, 2016). Suriyeli sığınmacıların yerleştikleri bölgelerde "ucuz emek" olarak görülmeyle yerleştikleri bölgedeki halkın gözünde olumsuz bir imaja işaret etmektedir. Şöyle ki, zaten yüksek seviyede seyreden işsizlik oranı, Suriyelilerin ucuz iş gücü yaratması ile beraber yerli halkın yaşamını sürdürebilir bir ücretle iş bulma şansını da düşürdüğüne dair bir inanç görünür olmaktadır. Kayıt dışılık ve iş güvencesine dair kaygıların göçmenlerin kabul edilebilirliğini etkilemese bile; muhtemel düşmanlık, ön yargı, tehdit ve göçmenlere yönelik gayri-insanileştirme süreci oluşabileceğine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Erdoğan, 2015; Karaoğlu, 2015; Özdemir, 2017). Avrupa'ya göç eden farklı kültürel gruplarla olan çalışmaların da tutum, ayrımcılık ve önyargı temelinde olduğu görülmektedir (Yayak, 2015; Lecouter&O'Doherty, 2007). Tüm bu olgular çerçevesinde; Türkiye'de uluslararası siyasi dengeleri ve gruplar arası ilişkileri etkileyen yeni bir sosyal kimlik görünür olmuştur: Suriyeli sığınmacılar.

Sığınmacıların "misafir" olarak toplumsal bir kabul ve onay görmeleri onların ülkede kalıcı olmak isteyip istemediği ikilemine göre farklı bir sürece everilebilir. Şöyle ki, Ekonomik ve Dış Politika Araştırma Merkezinin 2013 yılındaki araştırmasına göre, Türk kamuoyu Suriye'den gelen sığınmacı alımının azaltılması veya durdurulmasının toplumsal ve ekonomik gerilimleri de büyük oranda azaltacağına ilişkin bir inanca sahip görünmektedir. Bu durum Türkiye'de birçok şehirde ikamet eden Suriyelilerin "geçici" ve "misafir" statüsünde kendilerine yer edindikleri algısını güçlendirmektedir. Dolayısıyla toplumda

“Türklük/Türkiyelilik” (biz) ve “Suriyelilik” (onlar) olmak üzere iki farklı grup farklı sosyalleşme süreçlerini tecrübe etmektedirler. Gruplar arası ilişkilerin belirli bir aidiyet ve ortak özellikler temelinde ilerlemesi sosyal gruplara özgü kategorilerin de ortaya çıkmasına, kültürel ve toplumsal algının da söz konusu kategoriler etrafında şekillenmesine neden olmaktadır. Doise ve ark.’a (1999) göre iki kategori arasındaki kontrast belirgin olduğu ölçüde, kategorilendirme de etkili olur; bu nedenle kategoriler arası fark abartılarak aynı kategorideki nesnelere, birbirinden fiziksel olarak farklı da olsalar, benzer olarak algılanırlar. İnsanlar, meslek, yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, yerleşim yeri gibi çeşitli kriterlere göre gruplandırılabilir gibi aidiyet kriterine göre (etnik ve dini kimlik, sosyal statü), ‘biz’ ve ‘onlar’ veya iç grup (in-group) ve dış grup (out-group) şeklinde de kategorilendirilebilir (Arar & Bilgin, 2010). Belli bir grubun üyelerini başka bir gruba ait olmalarından dolayı “farklı” ya da “olumsuz” olarak algılamak ötekileştirmenin ilk basamağı olarak değerlendirilmekte ve gruplar arası etnik, kültürel ve sosyal çatışmaların temeli olarak görülmektedir (Bar-Tal, 1990).

Gruplar Arası İlişkilerde Tutum ve Ötekileştirme

Yaşamı farklı ilişkiler ağı içerisinde yaşarken ‘diğer’leriyle olan temasımızı etkileyen birçok faktörle karşı karşıya kalmaktayız. Üyesi olmadığımız, kendimizi ait hissetmediğimiz grup ya da söz konusu grubun üyelerine yönelik iş birliği içinde yaşamayı beceremediğimiz olumlu süreçlerin yanı sıra; olumsuz duygular ve düşmanca duygular da besleyebilmekteyiz. Kendi aidiyetlerimizi yüceltmek, başka grupları ise “onlar” olarak etiketlemek olumsuz kategorilendirmenin ilk basamağıdır ve düşmanca duyguların serpilip başkalarını “öteki” ilan etme etkinliği olarak görülmektedir (Arar ve Bilgin, 2009). Ötekileştirme, ait olmadığımız kişi veya gruplara yönelik tutum, kanaat, inanç, anlam ve stereotipler gibi farklı bilişsel öğelere işaret etmektedir. Hedef kişi ve grupların toplumun gözünde ‘haksız’, ‘meşruiyet dışı’ veya ‘eksik’ hale gelmesi/getirilmesine vurgu yapan ötekileştirme süreci; kabul gören normatif sınırların dışında kalan grup veya kişilerin olumsuz kategorilerle işaretlenmesini ifade etmektedir (Bar-Tal,

1990).

Günümüz modern ve kapitalist dünyada bireyi ve toplumları karşı karşıya getirecek rekabet ve çatışma ortamının varlığı kaçınılmazdır. Bireyler ait oldukları grupların ortak çıkarlarına hizmet etmesi uğruna kendilerine/kendi gruplarına “daha anlayışlı ve toleranslı”, diğer gruplara ise “daha anlayışsız” davranma eğiliminde olabilirler. Çıkar çatışması içinde bulunan gruplar, kendilerine ve diğerine karşı farklı bir tutum izleme, farklı davranışlar sergileme, ilişkilerinde birbirinin imajını bozma, kişi veya grubun onlara özgü özelliklerini silme, değersiz kılma ve ayrımcı davranışlar gösterebilirler.

Hem uluslar düzeyinde hem de gruplar düzeyinde düşündüğümüzde; farklı kimlik ve grup yapılarının birbirlerine yönelik toleransları gün geçtikçe azalmaktadır. Bu süreç beraberinde birbirini olumsuz olarak etiketlemeyi, “diğer”i olarak görmeyi, böylelikle kolektif kimlik arayışında da artışa neden olabilmektedir. Sosyal psikolojik bir perspektifin M. Sherif’ten (1966) bu yana ön gördüğü bir durum tespiti olarak; gruplar üst bir hedefe yönelik ortak motivasyonlara sahip değil iseler; zamanla onları var eden farklılıkları “yok saymaya” başlayabilirler. Başka grupları dışlamak, kendi grubunu ise yüceltmek farklı motivasyonlar sağlamaktadır. Her dışlama, grup içi sosyal bağı da pekiştirmekte; dışlananların, kötü veya ‘riskli’ olduğuna inanmak grup içinde güvenlik duygusuna hizmet etmektedir (Arar&Bilgin, 2010). Böylece farklı kesimlerin birbirlerine yönelik bu tutumu “öteki”nin inşa edilmesine olanak tanımaktadır.

Toplumda farklı sınıfsal, etnik, dinsel ya da sosyo-kültürel grupların birbirlerini “öteki” ilan etme süreçlerinde aracı rol oynayan psikolojik ve politik araçlar da bulunmaktadır. Ataerkil düzen kadını aile ve toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde “sıkıştırıp/normatif eştirerek ötekileştirirken; medya, ahlak, töre, politik sistemler de ötekileştirici araçlar olarak kullanılabilir. Foucault’nun (2015) düzenleyici kontroller adını verdiği teknolojinin sağladığı iktidar ve günümüz sosyal medya algısı da ötekileştirici araçlar olarak görülebilir. Ötekileştirmeye işaret eden bu süreç zaman içerisinde günlük çatışmalardan çıkıp daha büyük ölçekli tarihsel çatışmalara evrilebilir.

Bir Ötekileştirme Pratiği: Savaş

Farklı dini ve kültürel kimliklerin birbirlerine yönelik olumsuz algıları da beraberinde ötekileştirmeyi getirmektedir. Ötekileştirme kavramı farklı grupların aleyhine kurulan olumsuz anlam, inanç ve tutumların bütününe işaret ederken kendisine en fazla “tarafdar” bulabileceği ortamlardan faydalanmaktadır. Toplumsal gerilimin ve gruplar arası hassasiyetlerin (farklı azınlıkların bir arada olduğu fakat kimlik ve kültürel haklarının “göze battığı” , farklı grupların çatıştığı, işsizlik ve yoksulluk oralarının yüksek olduğu zamanlar) yoğun yaşandığı kültürel ve sosyal ortamlar, farklı kimlikler aleyhine yayın yapan ve gruplara arası beklentilerin/algıların şekillenmesinde doğrudan aktif rol oynayan basın yayın ve sosyal medya araçları, azınlıklar aleyhine çalışan sivil toplum örgütlerinin varlığı, farklı dinsel ve etnik grupların çatıştığı savaş ve buna bağlı olarak yaşanan terör olaylarının varlığı ötekileştirmenin farklı versiyonlarına zemin hazırlamaktadır. Gerçek çatışmalar teorisinin (Sherif, 1966) de öngördüğü üzere, ortak bir amaç yokluğunda farklı gruplar, birbirini ötekileştirmeye eğilimli olacaktır. Birbirlerini “tehlikeli”, “rakip” ya da “öteki” olarak görmeyi telafi edecek psiko-sosyal mekanizmalar, normatif ve hukuksal çerçeveler bulunmadığında, söz konusu eğilim, sadece bir yatkınlık olmaktan çıkarak eyleme dönüşecektir (Arar&Bilgin, 2010). Nitekim Suriye’de uzun yıllardır süregelen etnik kimlik/mezhep odaklı savaş; birbirlerine olumsuz tutum beslemekten öteye geçmiş grupların kendilerini “biz” olarak var etmek, “diğerlerini” ise “yok etmek” (hem sosyal hem fiziksel hem de politik olarak yok etmek arzusu!) ya da “marjinalleştirerek” öteki kılmak üzerine kurulu bir şiddet sarmalına dönüşmüştür. Bu anlamda ötekileştirme pratiklerinin ırkçılık temelli bağlantıları da bulunmaktadır (Cheran, 2001).

Savaş ve gruplar arası çatışma ortamında can ve mal güvenliğinin yokluğuyla birlikte hayatta kalma kaygısı güden farklı dinamikler de ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadınlar ve çocuklar savaş ortamının beslediği güvensiz durumların istismarına açık hale gelebilmekte; ekonomik, sosyal ve psikolojik anlamda farklı sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Dolayısıyla

savaş mağduru insanlar hayatta kalmak uğruna göç ettikleri yerlerde “misafir” ya da “yabancı” olarak etiketlenerek ilk ötekileştirici hamleyle karşılaşmış olurlar. Dillerini ve kültürel dokularını bilmedikleri ama adaptasyona/kültürel uyuma zorlandıkları ülkelerde yerel dili bilmeye, düşük statülü işlerde çalışmaya, insani koşulları olmayan kamplarda yaşamaya zorlamak ve bu durumu normatif söylemlerle meşrulaştırmak ötekileştirme sürecini pekiştirmektedir.

Bu çalışmada da savaş ve çatışma ortamında gelişen ilişkiler bağlamında; iç grup olan Türkler/Türkiyelilerin bir dış grup olarak Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlarının hangi “ötekileştirme” pratiklerine göre şekillendiğinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Kullandıkları ötekileştirme tarzlarının daha önce göç deneyimi yaşamış olup olmama durumuna göre nasıl farklılaştığı da araştırmanın sorularındandır.

YÖNTEM

Son yıllarda özellikle Suriyelilere yönelik ayrımcı tutumların günlük hayatta ve günlük konuşma pratiklerinde gözlenmesinden yola çıkarak; sığınmacılara yönelik hangi ötekileştirme tarzlarının daha çok kullanıldığı bu araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunu farklı şehirlerden gelen ve çeşitli yurtlarda kalan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma farklı demografik özelliklere sahip 36 kadın, 9 erkek toplam 45 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma niteliksel bir çalışmadır ve bireylerle yapılan mülakatları içermektedir. Bu çalışmada katılımcıların sığınmacılara yönelik tutumlarının ötekileştirme tarzları çerçevesinde değerlendirmek amacıyla demografik bilgi soruları dışında 13 yarı yapılandırılmış soru ve yorumlamaları beklenen 5 gazete başlığı kullanılmıştır (Ek 1). Bu soru ve ifadeler araştırmacı tarafından daha önceden bazı katılımcılara uygulanan çok sayıda soru arasından seçilmiştir. Mülakat çalışması araştırmacılar tarafından yürütülmüştür.

Her bir katılımcıyla bireysel olarak görüşülmüş olup; görüşmeler ortalama 35-40 dakika sürmüştür. Her bir katılımcı ile yapılan

görüşmelere ilişkin ses kaydı alınmıştır ve daha sonra ses kayıtları bilgisayar ortamına aktarılarak niteliksel analize hazır hale getirilmiştir. Mülakatların analizlerinde Bar-Tal (1990) (I. Grup) ile Volpato ve Cantone'in (2005) (II. Grup) medya ve öteki ilişkisinden hareketle; gazete haberlerinde ötekileştirmenin nasıl yapıldığını ortaya koymak amacıyla geliştirdiği ötekileştirme tarzları esas alınmıştır. I. ve II. grup olarak ayrılan 9 tarz ile günlük konuşmalardaki ötekileştirici ifadelerin tematik olarak analizi (içerik analizi) hedeflenmiştir. Bilgisayar ortamından yazılı metne çevrilen her bir mülakat tek tek incelenmiş ve katılımcıların sığınmacılara yönelik tutumları ile söz konusu ötekileştirme tarzları arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Katılımcılar Adana ilinde bulunan ve farklı yurtlarda kalan Çukurova Üniversitesi öğrencileridir ve çalışmaya gönüllü katılmışlardır.

SINIRLILIKLAR

Araştırmanın örneklem grubunu farklı şehirlerden gelen ve çeşitli yurtlarda kalan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Görüşmeyi kabul eden üniversite öğrencileri arasında kadınların daha istekli olduğu, erkek öğrencilerin ise görüşme yapmaya ve kendini ifade etmeye daha az istekli olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle araştırmadaki kadın sayısı görece fazladır. Bu durum cinsiyet ve ötekileştirme eğilimi ilişkisi bakımından farklı bir araştırma süreci ile değerlendirilebilir olmakla beraber; bu araştırmanın sınırlılıklarından biridir.

Mülakatlar çerçevesinde yapılan alıntıların, araştırmacı yanlılığına sebebiyet vermemesi açısından her iki araştırmacı tarafından tek tek irdelenmiştir. Fakat niteliksel analiz sürecinde konuşulan her sözün mülakatın bütünü ve anlamını değiştireceği bilgisinden hareketle; araştırmaya dahil edilemeyen alıntıların da süreci etkileyebilme potansiyeli bulunmaktadır.

BULGULAR

I.Grup: Bar-Tal'in Ayırt Ettiği Tarzlara Göre Ötekileştirmeler

1. Sosyal dışlama

Dış grup olarak görülen "yabancı" ya da "bizden olmayan" grubun marjinalleştirilerek

toplumdan kopukluğuna işaret etmektedir. Bu araştırmaya katılan kişilerin kullandıkları en fazla tarz sosyal dışlama olmuştur.

Örneğin:

2. katılımcı, 18 yaş, kadın

"... Hepsi defolup memleketlerine gitsinler... Suriyeliler çok beter."

5.katılımcı, 21 yaş, kadın

"... Kesinlikle (vatandaşlık) verilmemeli onlara. Kaldıkları sürece verilen hiçbir hak kalıcılaşmamalı.."

22. katılımcı, 18 yaş, kadın

"... Onlardan (Suriyeliler) bazıları yapılan iyiliğe rezil bir şekilde karşılık veriyorlar... Hepsi çadır kentlerde kalmalıdır!"

2. İnsanlık dışına atma-insanlıkta alçaltma

'Farklı olan'a karşı acımasız ve toleranssız olmayı, 'öteki'ne yönelik şiddeti meşru hale getirecek söylemler olarak tanımlanabilir. Bu tarz, beklenene/norma uygun olmayan davranışlar sergileyenlere yönelik onları "insanlıktan çıkarmayı ya da insani olan hiçbir şeyden faydalanmamayı haklı görmeyi içermektedir.

10.katılımcı, 22 yaş, kadın

"onlara (Suriyeliler) sosyal güvenceye gerek yok bence, önce hak etsinler. İnsan olan bunu hak eder!"

40. katılımcı, 20 yaş, erkek

"cono (Adana ilinde kendi mahalle kültürleri olan bir topluluk), Çingene, abdal azdı bi de bunlar çıktı ya..biz Türk olarak mazlumunu yine koruruz, zalim değiliz biz ama bunların vatansız, namussuzu, tembeli, hırlısı hırsız bize geldi... bi b.k hak etmiyorlar"

3. Olumsuz özellikler atfetme

Üyesi olunmayan ya da öteki olarak algılanan grup ya da bireyleri olumsuz özelliklerle yargılamayı ve bu şekilde hedef göstermeyi içermektedir.

40. katılımcı, 20 yaş, erkek

"...onların hırlısı hırsız geldi, vatansız geldi ne olacak..vatanını seven namuslu adalar orda (Suriye'de) kaldı buraya iti, uğursuzu geldi."

45. katılımcı, 24 yaş, erkek

"...tahmin ediyorduk zaten suç oranının bunların gelmesiyle artacağını..Hırsızlık da yapar bu tür insanlar gülkenin gelişimini engelleyen unsur olarak görülüyorlar. Cahiller sonuçta yani."

4. Siyasal etiketleme

Bir grubu ya da kişiyi siyasal açıdan damgalama sürecime işaret etmektedir. Grubu özel/tehlikeli bir forma sokarak; onların bir grup, kültür ya da millet olarak “kötü” algılanmasının sağlanmasıdır.

17. katılımcı, 22 yaş, kadın

“Kendi devletlerine sahip çıkmıyorlar (El-Bab’ gönderilen Türk askerleri hatırlatılınca). Bu anlamda tembel sorumsuz bir halk gibi, tipik Arap kültürü işte...”

2.katılımcı, 18 yaş, kadın

“Suriyeliler çok beter, geldikleri yer gibi burayı da işgal ediyorlar. Resmen Arap işgali...”

5. Gruplar arası kıyaslama

Bir grubu alçaltmak amacıyla kendi kültürel özelliklerini yüceltmek, diğer’ini “kötü” grup pozisyonuna yerleştirmektir. İki grubu karşı karşıya getirecek söylemlere işaret etmektedir.

9.katılımcı, 19 yaş, kadın

“ya şimdi hak (vatandaşlık hakkı) verilir ama buranın vatandaşından daha çok hak verildiği zaman vatandaş kabul etmez. Zaten öyle de oluyor verilsin ama benim hakkımdan çok verilmesin, sonuçta o Suriyeli yanı buradan değil...”

14. katılımcı, 20 yaş, kadın

“...Besle kargayı oysun gözünü! Biz besleyelim onlar hainlik yapsın, iyi niyete karşı hainlik-vefasızlık gibi yani...”

35. katılımcı, 22 yaş, kadın

“kamplar kurulup, ayrı şehirler yapılmalı onlara, sonuçta memleket bizim, onlar halkın içine çok karışmamalı. Eğitim seviyesine göre halka iç dış olunmalı, cahil Suriyelinin normal Türkiye vatandaşı biriyle konuşması bile saçma yani. Sonuçta Suriyeli reziller, dükkan açıp vergi vermezler, bedava muayene olurlar. Bu ayrıcalıklar biz Türkleri ayaklandırır yakında...!”

II. Grup: Volpato ve Cantone’nin Ayırt ettiği Tarzlara Göre Ötekileştirmeler

6. Dış grubun sayısal önemini abartma

Bir grubun üyelerinin sayısını abartarak grubun riskli/tehlikeli ve tehdit kaynağı olduğu yönündeki düşüncelerin ve duyguların ön plana çıkarılmasını ifade etmektedir.

18.katılımcı, 18 yaş, kadın

“Bence ülkenin her kesimine kontrolsüzce yerleşmelerine önlem alınmalı. Sayıca çok fazla olmak sonuçta karmaşa ve tehlikeyi arttırır. Vatandaşlık verilmesine de karşıyım, hangi birine vereceksin. Güvenliği nasıl sağlayacaksın?”

6. katılımcı, 22 yaş, kadın

“Onları tam olarak dışlamayarak ama içimizde de barınmasını engelleyecek şekilde bir sosyal güvence sunulmalı... Sayıca çoklar yani uyum sorunu olur iç içe olursak...6 sayısını (‘Suriyeli 6 hırsız yakalandı’ haberine istinaden) çok fazla, bu yüzden insanı korkutuyor...”

12. katılımcı, 22 yaş, kadın

“Ooo felaket (yaşam biçimleri). Ben hayatımda Adanadaki gibi bir Suriyeli görmedim, her yer Suriyeli dolu... İnsanın ekmeğini elinden alırlar.”

7. Grubun kendisinde mahkum edilmesi

Öteki olarak görülen grup ya da bireylerin kökensel aidiyetleri üzerinden olumsuz anlamlar yaratma sürecine işaret etmektedir. Buna göre hedef grubun özünde “bozuk” olduğuna inandırma çabası mevcuttur (Arar ve Bilgin, 2009).

12. katılımcı, 22 yaş, kadın

“Adana’da bir tane bile sakın bir Suriyeli yok mesela, hepsi sorunlu, gergin...Paramı aldılar, insanların elinden yiyecek aldılar şahit olduk.. Tipik Ortadoğulu, ya da ne bileyim Arap yaşamı sanırım. Yüz verdik astarını istiyorlar”.

8. Başat grubun temel özelliklerinin ve törelerinin yokluğu

Toplumun temel değerlerinden hedef grubun yoksun olduğunu ifade eden bir ötekileştirme tarzıdır. Millet-ulus ve ahlaki ve dini değerler temel alınarak grubun yoksunluğuna işaret edilmektedir.

44. katılımcı, 22 yaş, erkek

“Ne kadar hak tanırsan tanı azla yetinmeyi bilmiyor bunlar. Gözleri hep daha yükseklerde, çok talepkar, tembel bir millet yani... Bedavaya alışmışlar, biz nasıl çalışıyoruz bu ülkeye vergi ödüyoruz. Onlar her şeyden ücretsiz yararlanıyor...”

9.Dış grubu soyutlama, yalnız ve zayıf gösterme

Grup ya da kişinin kimse tarafından istenmediğini, kötü, zayıf ve yetersiz olduğunu ifade eden ötekileştirme tarzına işaret etmektedir.

Tablo 2. Göç Deneyimi Olan ve Göç Deneyimi Olmayan Katılımcıların Kullandıkları Ötekileştirme Tarzları

Ötekileştirme Tarzları	Göç Deneyimi Olan Katılımcılar (10 kişi)	Göç Deneyimi Olmayan Katılımcılar (35 kişi)
İnsanlık dışına atma & insanlıkta alçaltma	35,40	1,2,10, 12, 13, 44, 45
Olumsuz özellikler atfetme	7, 35, 37, 38, 40	1, 2, 10, 12, 13, 15, 18, 23, 26, 27, 45
Sosyal dışlama	7, 38, 40	2, 3, 5, 8, 9, 10, 16, 18
Siyasal etiketleme	7	2, 13, 17
Gruplar arası Kıyaslama	6, 7, 35, 37, 42	5, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 26, 44, 45
Başat Grubun Temel Özelliklerinin ve Törelere Yönelik Yokluğu	36	13, 15, 27, 44
Dış Grubun Sayısal Önemi Abartma	6, 35	3, 5, 13, 18, 27
Grubun Kendisine Mahkum Edilmesi		2, 10, 12
Dış Grubu Soyutlama veya Zayıf Gösterme		1, 5, 10, 12, 19, 21

Aşağıdaki çizelge-1’de görüldüğü üzere, “gruplar arası kıyaslama” ve Suriyeli sığınmacılara “olumsuz özellikler atfetme” en yüksek oranda kullanılan ötekileştirme tarzları olarak görülmektedir. Sığınmacılarla yerli halkı (Türkleri/Türkiyelileri) sahip oldukları kültürel özellikler/farklılıklar (Sığınmacıların Türklerin misafirperverlikleri sayesinde barındıkları, sığınmacıların ülkede suç oranını yükselttiği halde yerli halkın onları ‘hoş gördükleri’, sığınmacıların Türklerle aynı oranda vatandaşlık haklarına sahip olmamaları gerektiği, Suriyeli sığınmacıların hepsinin değil belli sayıda ve belli eğitim seviyesinde olanların ülkeye alınmalarının doğru olacağı, onların “bizim” gibi uyumlu ve hoş görülmesi olmadıkları görüşü) bağlamında karşı karşıya getiren söylemlerle karşılaşmıştır.

Araştırmaya katılan 11 kişi ise Suriyeli sığınmacılara yönelik herhangi bir ötekileştirici söylem içerisine girmemiştir. Araştırmada dikkati çeken diğer bir nokta ise; katılımcıların yalnızca 2’sinin (24, 43) Suriyelilere vatandaşlık hakkı tanınmasına olumlu baktığı görülmüştür. Araştırma bulguları göç deneyimi olan gençlerin olmayanlara göre ötekileştirme pratiklerini daha az kullanmaları bakımından dikkat çekicidir. Grubun kendisine mahkum edilmesi, dış grubu soyutlama/zayıf gösterme göç deneyimi olan hiç kimse tarafından kullanılmamıştır. Araştırmaya katılan gençlerin 40’ı Adana’da yaşamaktan mutlu olduklarını ifade etmiştir. Bu durum Suriyelilerin yoğun

olarak yaşadığı Adana genelinde; mültecilerin ve gençlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerin farklı olması ve aralarındaki temasın sınırlı olmasıyla ilişkilendirilebilir. Çalışmaya katılan 45 kişiden 25’i hiç Suriyeli tanıdık veya arkadaş edinmediğini ifade etmiştir. Bu sonuç, söz konusu iki grup arasında temasın olmadığını ya da sınırlı olduğuna dair görüşü desteklemektedir.

Ötekileştirme tarzları	N
1.Sosyal dışlama	8
2.İnsanlık dışına atma-insanlıkta alçaltma	9
3.Olumsuz özellikler atfetme	16
4.Siyasal etiketleme	4
5.Gruplar arası kıyaslama	21
6.Dış grubun sayısal önemini abartma	7
7.Grubun kendisinde mahkum edilmesi	3
8.Başat grubun temel özelliklerinin ve törelere yönelik yokluğu	5
9.Dış grubu soyutlama, yalnız ve zayıf gösterme	6

Çizelge-1: Ötekileştirme Tarzlarının Kullanımı

Çizelgedeki ötekileştirme tarzlarının hiçbirini kullanmamış olan katılımcılar: 25, 28, 29, 30,31, 32, 33, 34, 39, 41, 43.

SONUÇ

Çalışmada üniversite gençlerinin Suriyeli mültecilere yönelik tutumları göç yaşamış ya da yaşamamış olma durumlarına göre incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları göç deneyimi olan gençlerin olmayanlara göre ötekileştirme pratiklerini daha az kullanmaları bakımından dikkat edicidir. Söz konusu katılımcıların çoğu daha önce göç deneyimi yaşamış, Kürt kimliğine sahip (Türkiye'nin özellikle Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşayan farklı kültürel özelliklere sahip bir grup) sığınmacıları 'öncelikle insan haklarından faydalanması ve yaşaması gereken insan topluluğu' olarak görmeleri ortak noktaları sayılabilir.

Ötekileştirici tarz ve pratiklerin yerleşik hale gelmesinde medyanın rolünün de belirgin olduğu söylenebilir. Sosyal medya ve yazılı basın alanında yapılan haberlerde medyanın kullandığı dil gruplar arası çatışmayı derinleştirmektedir. Gazeteler ideolojik ayrışmalara rağmen kimi zaman ortak grupları hedef göstermekte; kimi zaman da ötekileştirdikleri gruplar konusunda ayrışmakta, çatışmaktadırlar (Arar & Bilgin, 2010). Türkiye'deki medya unsurlarının da Suriyeliler konusunda hedef gösteren bir tutuma sahip olduğu söylenebilir.

"Suriyeli hırsız", Suriyeli dilenci", "Suriyeli mahallesi" gibi etiketler olumsuz özelliklerin Suriyelilerle ilişkilendirilmesini kolaylaştırmakta ve Suriyelilerin "öteki" olarak işaretlenmesini meşrulaştırmaktadır. Suriye sınırına yakınlığı, büyükşehir olması ve 1 adet mülteci çadırı bulundurması sebebiyle mültecilerin yoğun olduğu Adana ilinde katılımcıların yarısından fazlasının mültecilerle hiç iletişime/temasa geçmemiş olması dikkat çekicidir. Adana ili farklı bölge ve coğrafi yerleşkelerden yıllardır süregelen göç dalgalarına "ev sahipliği" yapan en büyük illerden biridir ve bu özelliği nedeniyle göç ve mülteci araştırmaları bağlamında potansiyel "ortak değerleri" taşıması beklenebilir. Buradan hareketle Türk halkı ile Suriye halkının ortak din bağı/İslam ve mezhep birliği olmasına rağmen kaynaşmadığı ve Suriyelilerin bir

alt kültür olarak yaşadığı düşünülmektedir. Karaoğlu'nun (2015); yüksek eğitimli kişilerin Suriyelilerle olan pozitif temasının daha fazla olduğu görüşünün tersine Adana'da ikamet eden üniversite öğrencilerinin Suriyeli göçmenlerle sınırlı ve olumsuz tutuma işaret eden bir algıya sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuç İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi'nin Suriyelilere yönelik algı ve tutumların belirlenmesiyle ilişkili çalışma ile paralellik göstermektedir. Suriyelilerle coğrafi ve dini yakınlık olsa da "birlikte yaşama" yönünde bir isteğin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durumun nedeni olarak Suriyelilerin kayıt dışı, ucuz emek gücü ile çalışıyor olmaları ile "güvenlik" sorunu yarattıkları gösterilmektedir (Birdal, 2016). Şöyle ki, zaten yüksek seviyede seyreden işsizlik oranı, Suriyelilerin ucuz iş gücü yaratması ile beraber yerli halkın yaşamını sürdürebilir bir ücretle iş bulma şansını da düşürdüğüne dair bir inanç görünür olmaktadır. Bu durum Suriyelilere yönelik olumsuz tutumları da beraberinde getirmektedir. Örneğin; vatandaşlık hakkı verilmesine yönelik olumsuz tutum; sığınmacıları ötekileştirmek ve hem siyaseten hem de kültürel anlamda dışlamanın bir zemini olarak görülebilir. Bunun yanı sıra vatandaşlık hakkı vermek yerine insani ve etik koşulları içeren mülteci politikasının sığınmacıların lehine olacağını savunan bir anlayış da bulunmaktadır. Bu anlayış ortak din ve mezhebe sahip olmakla, daha önce göç ve ayrımcı pratiklere maruz kalmakla ilişkilendirilebilir. Ortak din algısı yüksek olan katılımcılar da dâhil "misafirlik" bitimine kadar çeşitli hakların sağlanmasına "tolerans" gösterildiği fakat kalıcı vatandaşlık söz konusu olduğunda olumsuz tutumların arttığı gözlenmiştir. Bir grup kimliği olarak Sünni Müslümanlık kavramı "birleştirici" bir unsur gibi görülse de önyargıların ve olumsuz tutumların azalmasında yeterli görünmemektedir. Yıldırım (2015)'in çalışmasında birleştirici bir unsur olarak ortaya çıkan 'ortak din kardeşliği' bu araştırmada birleştirici bir değer olarak açığa çıkmamaktadır. Bu durum milliyetçilik, din ve "yabancılar" yönelik ortak ulusal reflekslerle bağlantılı olarak; Suriyeli mültecilere yönelik tutumların "sonu gelmeyen misafirlik" olgusu karşısında katılaştığını ve biz-onlar ikilemini

KAYNAKÇA

Adana Göç Derneği (2016), [http://adana.goc.gov.tr/tr/page/goc_duzensiz-goc-4710] internet adresinden 20 Mart 2017 tarihinde edinilmiştir.

Akgün, N. (2016). Suriyeli mültecilerde ruhsal iyilik hali ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi, Selçuk Üniversitesi/Tıp Fakültesi, Konya.

Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli mülteciliğin önlenmesi sözleşmesi. Ankara Barosu Dergisi, (1), s:333-360.

Bar-Tal, D. (1990). Causes and consequences of delegitimization: Models of conflict and ethnocentrism, Journal of

Social Issues, 46(1), s:65-81.

Bekaroğlu, E., Demirtaş, H. (2013). Evden uzakta olmak: sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. Kriz Dergisi, 21(1-2-3), s:11-24.

Bezirgan Arar, Y., Bilgin, N. (2009). Gazete haber başlıklarında ötekinin inşası. Kültür ve İletişim Dergisi, 12(2),

s:133-157.

Bezirgan Arar, Y., Bilgin, N. (2010). Gazetelerde ötekileştirme pratikleri: Türk basını üzerine bir inceleme. İletişim Kuram Araştırma Dergisi, Sayı:30, s:1-18

Birdal, K. B. (2016, Temmuz 14). Suriyeli sığınmacılara vatandaşlıktan önce mülteci statüsü verilmeli. [URL: https://www.haberler.com/doc-dr-banu-kavakli-birdal-suriyeli-siginmacılara-8606677-haberi/]. İnternet adresinden 22 Nisan 2017 tarihinde edinilmiştir.

Buz, S. (2008). Türkiye'deki sığınmacıların sosyal profili. Polis Bilimleri Dergisi, 10(4), s:1-14.

Cheran, R. (2001). Xeno-Racism and international migration, Canada's Journal On Refugees, 19(6).S:1-3.

Düşündere, A., Çilingir, Y. (2017, Ocak). Göçmenlere karşı kötümserlik artıyor mu? TEPAV.

[URL: http://www.tepav.org.tr/upload/files/1484569301-3.Gocmenlere_Karsi_

Kotumserlik_Artiyor_Mu.pdf]. İnternet adresinden 1 Mayıs 2017 tarihinde edinilmiştir.

Doise, D., W., Spini, D. & Clemence, A. (1999). Human rights studied as social representations in a cross-national context. European Journal of Social Psychology, 29, s:1-29

Emin, M.N. (2016). "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları". SETA.

Erdoğan, M., M. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum araştırması, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Foucault, M. (2015). Büyük kapatılma (Çev. I. Ergüden, F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (4. Baskı).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2016). 2016 Türkiye Göç Raporu (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayın No: 40 1-91). Ankara, İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

Gökçan, G. ve Açıkyıldız, Ç. ve Ataman, S. (2015). Göç ve Mültecilik. [URL: (http://multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=58%3:goc-ve-multecilik&catid=35%3:goc-ve-multecilik&Itemid=14&lang=tr] internet adresinden 1 Mayıs 2017 tarihinde edinilmiştir.

Harunoğulları, M. ve Cengiz, D. (2014). Suriyeli göçmenlerin mekânsal analizi: Hatay (Antakya) örneği, TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu 23-24 Ekim, 2014. Ankara.

Kap, D. (2014) Suriyeli mülteciler: Türkiye'nin müstakbel vatandaşları .

[URL: http://www.ikv.org.tr/images/files/Akademik-Perspektif-Aralik-2014_30-35(1).pdf.] İnternet adresinden 2 Mart 2017'de edinilmiştir.

Karaca, S., Doğan, U. (2014). Suriyeli göçmenlerin sorunları çalıştay sonuç raporu. Mersin: BİAMER. [URL (http://www.madede14.org/images/b/b0/MersinUnivSuriyeCalistay.pdf)] adresinden 19 Mayıs 2017 tarihinde edinilmiştir.

Karaoğlu, E. (2015). The role of Social dominance orientation, empathy and

perceived threat in predicting prejudice of Turkish citizens toward Syrian immigrants. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Middle East Technical University, Ankara.

Karasu, M. (2016). Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kentle uyum sorunu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(3), s:995-1014.

O'Doherty, K., Lecouteur, A.(2007). "Asylum seekers", "boat people" and "illegal immigrants": Social categorisation in the media. *Australian Journal of Psychology*, 59(1), s:1-12.

Özdemir, D.(2017). Sosyal kategorilemenin gayri-insanileştirme üzerine etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Sherif, M.(1966). *Incommon predicament. Social Psychology of intergroup conflict and cooperation.* New York: Houghton/Mifflin.

Uluslararası Göç Hukuku –Göç Terimler Sözlüğü-. IOM (2009). Uluslararası Göç Örgütü. No:18. Ed. Bülent Çiçekli.

United Nations-UN (2016) *International Migration Report 2015: High lights*, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, ST/ESA/SER.A/375.

Volpato, C. ve Cantone, A. (2005). *Un tour - Autre: Le colonise. Une E'tude de Delegitimation dans la Presse Fasciste. L'Autre:regards psycho-sociaux.* Margarita Sanchez-Mazas ve Laurens Licata (der) içinde. Grenoble: PUG. 211-240.

Yayak, A. (2015). Göçmenlerin ayrımcılık ve kimlik algılarının nefret suçları kapsamında incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yıldırım, S. (2015). Türkiye'deki konuşmalarda Suriyeli sığınmacıların sosyal inşası: sosyal medya ve açıklayıcı repertuarlar. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.